
В.А. Дятлов

Ожидание «большого мятежа» в период ранней Реформации в Германии (1517-1524 годы)

В статье анализируются общественно-политические настроения в немецком обществе в период ранней Реформации, ожидания и предсказания массового восстания и религиозно-политического раскола страны. Особенное внимание обращено на обострение коммуникативно-пропагандистской конфронтации накануне Крестьянской войны 1524-1525 годов и религиозно-политических войн.

Ключевые слова: «большой мятеж», Реформация, социальные катаклизмы.

V.O. Dyatlov

The Expectation of “the Great Rebellion” in the Period of Early Reformation in Germany (1517-1524)

The article suggest an analysis of sociopolitical attitudes in the German society in the period of early Reformation, expectation and prevision of the great rebellion and religious and political dissidence in the country. Special attention is paid to aggravation of communicative and propagandist confrontation on the eve of the Peasant War of 1524-1524 and religious and political wars.

Keywords: “the great rebellion”, Reformation, social cataclysms.

Надійшла до редакції 22 вересня 2009 року

Н.В. Год

**ДИТИНА, СІМ'Я ТА ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА
У ТВОРАХ ГУМАНІСТА ЕРАЗМА РОТТЕРДАМСЬКОГО**

У статті проаналізовані погляди Еразма Роттердамського на проблеми жінки, дитини та сім'ї. Автор наполягає на тісному зв'язку між гуманізмом і новими тенденціями у цьому питанні. Проблема розглянута в соціальному й релігійному контексті XVI століття.

Ключові слова: антропология, гендерні проблеми, гуманізм, гуманістична традиція, Еразм Роттердамський, людина, сім'я, суспільство, християнство.

Вибрана для дослідження тема є надзвичайно актуальною й у наші дні. Гуманізація та демократизація всіх ланок суспільного життя передбачає соціальний і правовий захист жінок та дітей, зміцнення сім'ї, створення належних умов для виховання молодого покоління. Державні гендерні програми мають бути обґрунтовані науково, з урахуванням історичного досвіду різних народів і перспектив цивілізаційного розвитку. З огляду на це, викликають інтерес здобутки “цивілізації Відродження” (Ж. Делюмо). Саме тоді зародилася гуманістична традиція, у центрі якої була поставлена людина як вища цінність та “міра всіх речей”. І хоча ренесансні гуманісти говорили здебільшого про “людину взагалі”, представника роду людського, вони не могли залишити поза увагою проблеми жінки та дитини, батьків та молоді, а також шлюбних стосунків і сімейного життя.

Гуманістичні уявлення про людину, її природу й місце в світі розкриті в багатьох дослідженнях ренесансознавців (Я. Буркгардт, Л. Баткін, Л. Брагіна, Б. Год, Е. Кассіпер, В. Литвинов, Г. Новікова, Н. Рев'якіна, С. Стам та інші). Значна кількість праць присвячена творчості видатного нідерландського гуманіста Еразма Роттердамського (М. Батайон, У. Вудвард, І. Григор'єва, Е. Кольс, Ж.-К. Марголен, П. Мейнард, А. Немілов, М. Смірін, Л. Урманова й інші). Проте питання, що нас цікавить, не знайшло достатньої уваги. Багатогранна думка Еразма під цим кутом зору досліджена далеко не повністю, хоча в ній досить чітко простежується інтерес до становища жінки, особливостей дитинства як самотнього неповторного періоду людського життя, а також ролі сім'ї в існуванні кожної людини та суспільства в цілому.

Гуманістична антропологія — новий етап розвитку уявлень про людину. На ранній стадії Ренесансу, коли гуманізм мав етико-філологічний характер, вона уявлялась "...як утілення вищої досконалості та вищого сенсу всесвіту, як його природний центр і справжній володар" [7, с. 45]. Друге народження дістала відома формула Протагора: "людина є мірою всіх речей". Гуманістичний антропоцентризм суттєво обмежив місце Бога в картині Всесвіту, поставив людину (звичайно, за умови її всебічного розвитку) майже на рівень із ним. Такі уявлення були характерними для мислителів італійського Відродження — Дж. Манетті, Б. Монтеманьо, К. Раймонді. Наголошувалося на шляхетності, добрій природі та вищості людини, її величезних можливостях, здатності до вдосконалення і гармонійного розвитку всіх здібностей.

У XVI столітті — "столітті Еразма" — ренесансний гуманізм зазнав суттєвих змін. Тогочасна реальність, розвиток природничих наук ставили під сумнів антропоцентричну картину світу. Виявлялося, що людина не така вже й потужна, всеперемагаюча істота. У її природі добро перебуває поряд зі злом. Антропологія Еразма віддзеркалила цю тенденцію. Хоча він покликався до думки, що більшість людей за природою схильні до зла, все ж таки підкреслював: "...людина — благородна жива істота, тільки для неї Бог створив цей дивовижний устрій світу..." [10, с. 196]. Те, що природа не додала людині, можна компенсувати й виправити за допомогою виховання. Говорячи про шляхи вдосконалення людської особистості, Еразм Роттердамський наголошував на двоїстості людини (душа і тіло). "Що стосується душі, то ми настільки спроможні сприйняти божественне, що самі могли б пролетіти мимо ангелів і з'єднатися з Богом". Що стосується тіла, люди мало чим відрізняються від тварин [10, с. 111]. Джерелом усіх негараздів, пороків та вад є суперечності між душею і тілом, між розумом і пристрастями. Пріоритетною Еразм визнавав духовність, яка, проте, не означала відмови від земних благ і насолод в дусі аскетичної традиції християнства. Все це має безпосереднє відношення до розглядуваних питань.

Теоретично дух гуманістичної доктрини ставив жінку на один шабель із чоловіком. Якщо подивитися на те, як ставилися до неї в епоху Відродження в Італії, то побачимо, зазначав Я. Буркгардт, "...рівність в освіті й такий самий ступінь індивідуальності". "Дотепні або злісні міркування деяких письменників того часу про недосконалість прекрасної статі не повинна вводити нас в оману, так само як і та обставина, що чоловік постійно представлявся як вищий за статусом, але саме тому, що жінка була нарівні з чоловіком, не існувало повного злиття або єдності, як це ми побачимо пізніше в цивілізованому суспільстві північних країн" [3, с. 334]. Освіта жінок у вищих колах суспільства була такою ж, як і в чоловіків. Можна навести багато прикладів, коли освічені жінки займали не менш високе місце в культурному

житті, ніж чоловіки, демонструючи здатність до занять наукою, мистецтвом та літературою. Заслуженою повагою тоді користувалися ті, хто знав декілька мов, умів добре говорити, вів дискусії за правилами риторики, писав поетичні твори, вивчав філософію. Особливо подобалися ті, у кому гармонійно поєднувалися талант, краса, вихованість і благородство.

Упадає в око й те, що жінок хвалили за мужність, уміння брати на себе важкі чоловічі обов'язки. Поряд із поняттям віг (муж, мужній) існувало вігаго — те ж саме, тільки в жіночій іпостасі. Історія зберегла приклади, коли жінки не менш успішно, ніж чоловіки, брали участь в розв'язанні державних справ (дружини та сестри правителів). Катерина Сфорца, наприклад, своїм мистецтвом зруйнувала дипломатичний план такого далекоглядного політика, як Н. Макиавеллі. Такі ж здібності мали Ізабелла Гонзага, Кларисса Медічі й інші. Маргарита Фортебраччо прославилася героїчним захистом міста Монтоне. А “на північ від Альп” політично та соціально активними були Катерина Медічі, Єлизавета I, королева Англії, Маргарита Наваррська. Остання писала й говорила трьома мовами, перекладала Платона, ввійшла в історію культури Франції як автор “Гептамерона” — збірки новел на зразок “Декамерона” Боккаччо, у яких правдиво описані побут, звичаї, мораль тогочасного суспільства. З її ініціативи та за допомогою її брата Франциска I у Франції при дворі виник осередок гуманістичної культури, де збиралися кращі вчені, філософи письменники, музиканти, поширювалося мистецтво [5, с. 260].

Учені жінки були представлені не лише у вищих колах. Так, сестри нюрнберзького гуманіста Піркгеймера належали до найосвіченіших людей часу. Перетта Баде, дружина книговидавця Роберта Етьєна, сама дочка друкаря, досконало володіла латинською мовою та допомагала чоловікові у коректорській справі. Ці й інші приклади дають нам підстави стверджувати, що культ знань і освіти підтримували в епоху Відродження не лише чоловіки, але жінки й дівчата. Всі вони прагнули, словами Ф. Рабле, до “...манни небесної гарних знань”.

Італійський юрист XV століття писав: “Ніколи б не повірив, що флорентійські дами були настільки сильними в філософії, логіці, історії” [4, с. 463]. Гуманісти різноманітними засобами підтримували ці настрої й прагнення. Так, Л. Бруні присвятив трактат “Про наукові та літературні заняття” Батисті Малатесті — дружині правителя Ріміні Галеаццо Малатесті. Батиста належала до освічених жінок Італії, цікавилася новими віяннями культурного життя. Формуючи освітню програму “вченої жінки”, Л. Бруні вказував на необхідність опанування нею літературної мови, філософією, історією. Він наголошував на актуальності історичних знань, бо вони можуть стати в пригоді правителям. До того ж кожна людина повинна вивчати та знати “...про походження й розвиток свого народу, про військові походи та мирне будівництво вільних народів і великих державців” [2, с. 132]. У трактаті йшлося про жіночу освіту загалом. Автор також висловив деякі міркування щодо того, як навчати дівчат “справі мудрих”. На його думку, аргументом на користь освіти жінок є приклади з античності — дочка Сципіона Корнелія, Аспазія, Сафо. Розумові здібності жінок не викликали в автора трактату жодних сумнівів, адже є багато доказів і в історії, і в сучасності, що жінка може нічим не поступатися чоловікові в галузі гуманітарних знань, літературі, красномовстві [2, с. 127]. Звичайно, труднощі на цьому шляху вона зазнає багато — так переконувала гуманіста Гуаріно да Верона його кореспондентка Ізотта Ногарола, яка у своїх листах скаржилася

на упередженість і недовіру, яких вона зазнала, прагнучи здобути освіту [6, с. 187-197].

Таким, загалом, був фон, на якому сформувалися й розвивалися погляди Еразма на статус жінки в суспільстві та на жіночу освіту. Взагалі громадська думка щодо цих питань була неоднозначною та досить розмаїтою. З одного боку, виголошувалися заяви на зразок Агріппи Неттесгеймського про нібито вищість, переваги жінки над чоловіком, а Маргарита Наварська, здається, підтверджувала їх як автор “Гептамерона”, з іншого — теологи продовжували наполягати, що найбільш благородним для жінки є статус непорочності, цнотливості, а ще краще “нареченої Бога”. При розгляді позиції Еразма слід зважати на те, що він був ідеологом “християнського гуманізму”, теологом і що “на північ від Альп” ідеї з Італії сприймалися набагато стриманіше. Також потрібно мати на увазі, що це був час вагомих соціокультурних та релігійних змін, кризи католицької церкви, розвитку світських інститутів у суспільстві.

Думки Еразма щодо статусу жінки не викладені в якомусь одному творі, вони розсіпані скрізь, украплені в діалоги, настанови, філософські трактати. Ми знаходимо їх у “Похвалі Глупоті”, “Домашніх бесідах”, “Зброї християнського воїна”, “Про виховання дітей”, а також у промовах і проповідях. Важливе місце вони займають у працях, присвячених проблемам шлюбу та сім’ї: “Eusomium matrimonii” (“Похвальне слово шлюбу”), “Christiani matrimonii institutio” (“Настанова в християнському шлюбі”), “Vidua Christiana” (“Християнська вдова”).

“Похвала Глупоті” — справжній шедевр сатиричного жанру, в якому гуманіст піддав критиці вади всіх соціальних станів, в першу чергу священнослужителів та чернецтва. В іронічно-жартівливій, а іноді саркастичній формі він змалював побут, звичаї, забобони, невігластво суспільства. Під вогонь критики потрапив і статус жінки. Що ж думав про неї, як її уявляв Еразм? “Такий собі чоловік, муж, народжений для справ правління й тому обдарований крихтою розуму, — розповідає Глупота, — одного разу звернувся до мене... за настановами...” Настанови стосувалися вибору дружини. Глупота радить йому обрати жінку, яка славиться особливою глупотою. Загалом глупота є неодмінною якістю кожної жінки (посилання на Платона, який нібито сумнівався, чи можна її віднести до розумних істот). Жінка за природою є дурною, і жодне зусилля здатися розумною їй не принесе користі [11, с. 150]. Проте Еразм, здається, кепкував не стільки з жінки, скільки з чоловіка, “...обдарованого крихтою розуму”. “Глупота жінки — вище блаженство чоловіка”, — заявляє Глупота, яка сама є жінкою, і вся критика ведеться від її імені.

Чи означало це, що Еразм уважав жінку настільки нерозумною, настільки далекою за розумовим рівнем від чоловіка, що її й не варто було б навчати “добрим мистецтвам”? Незважаючи на те, що прямої відповіді автор “Похвали Глупоті” не дає, він не міг не бачити в тогочасному суспільстві обдарованих, талановитих жінок, які спростовували заяву Глупоти. Взяти хоча б дочок Томаса Мора: всі троє за рівнем освіченості не поступалися чоловікам. Старша дочка, Маргарита, була блискучим знавцем давніх мов, грецької та латинської, вільно читала, писала, перекладала. Сам Еразм дуже поважав освічене сімейство Мора, а Маргариту щиро називав “окрасою Британії”. Приклад високої освіченості показували й інші представниці вищих верств європейського суспільства. Еразм спілкувався з ними, писав твори на їх замовлення. Важливо також, що Мор, “духовний близнюк” Еразма, був категорично проти недооцінки розумових здібностей жінок. “Різниця статі, — писав він, — для вченості значення не має”, і чоловіки, і жінки однаково

здатні до тих занять, які вдосконалюють, запліднюють розум, подібно тому, як ґрунт, на якому посіяні сімена мудрості” [8, с. 79]. Схожі думки розвивав й Еразм (оповідання “Абат і вчена дама” з “Домашніх бесід”). Отже, не дамо себе обдурити цитатами з “Похвали Глупоті”: противником жіночої освіти (бодай у певних соціальних колах) Еразм не був, хоча не був і щирим її пропагандистом.

У “Зброї християнського воїна” (до речі, написаної на прохання Й. Поппенрейтера, відомого майстра-зброяра, із метою вплинути на його дружину, м’яко кажучи, не ідеальної поведінки). Викладаючи доктрину “філософії Христа”, автор побіжно торкнувся й теми жінки, шлюбу, моральності подружжя, шляхів їх удосконалення. Як теолог, він не міг обійтися без посилання на загальноприйняте в католицтві положення про зіпсованість людської природи внаслідок гріхопадіння першої людської пари — Адама і Єви. Винною у споконвічному гріху проголошувалася жінка. Відтоді “...той самий слизький змій... не перестає переслідувати по п’ятах нашу жінку” [10, с. 91]. Джерелом гріха прийнято було вважати людське тіло, яке намагалось всіляко обмежувати у потребах, приборкувати та навіть нехтувати ним. Гуманісти, розробляючи нові антропологічні підходи, зіткнулися насамперед із складністю інтерпретації догмату про першородний гріх. Дехто намагався його спростувати (Л. Валла). Еразм, хоч і визнавав наявність у людині залишків гріхопадіння Адама і Єви, не абсолютизував гріховність плоті та намагався пом’якшити цю сувору релігійну догму. Він наголошував, що людина (у тому числі й жінка) здатна за допомогою знання (самопізнання) і віри відновити втрачену гармонію між душею та тілом, але для цього необхідна повсякденна напружена праця. Ідеалом християнської жінки мають стати скромність, чистота, духовність.

Що стосується жіночого чернецтва, Еразм не тільки не поділяв позиції офіційного католицтва, але й осуджував інститут чернецтва як такий. Гуманісти не підтримували заклики проповідників аскетизму Інокентія III, Катерини Сієнської, Якопо Пасаванті відмовитися від світського життя та визнати його суцільну аморальність. Катерина Сієнська переконувала дівчат, що все земне сповнене спокус і гріха, любов може бути лише до “розп’ятого Христа”, відтак, краще за все присвятити себе монастирю. Еразм мав власну точку зору на жіночу цнотливість. Як зазначав Ж.-К. Марголен, гуманіст уважав, що вона є швидше моральним та духовним станом, ніж фізичним, і що дівчина, яка пішла в монастир під тиском сімейним або соціальним, не обов’язково буде вести життя більш праведне, ніж молода жінка, яка вибрала шлюб” [12, с. 10].

Ренесансний гуманізм не лише реабілітував тіло людини, але й на новий рівень підняв розуміння земної любові, захистивши її від переслідувань церковних аскетів. “У епоху Відродження любов стала могутнім чинником самосвідомості та саморозкриття особистості. Література і мистецтво Ренесансу відіграли виняткову роль у розвитку культури любові, у піднесенні цього почуття”, — зазначав С. Стам [7, с. 37]. Еразм не поділяв крайнощів італійців, проте не відкидав значення любові між чоловіком і жінкою в духовній культурі, права людини на радість земного кохання. Ідеальними йому видавалися такі стосунки, котрі не зводяться до статевої близькості. Християнин любить жінку не тому, що вона належить йому, а тому, що бачить в ній образ Христа, цінує скромність, сором’язливість, благочестя. Якщо це так, то “ти любиш якраз духовно” [10, с. 126]. Духовність, на думку мислителя, виявляється і в тому, що “...любов бажає на шкоду собі бути корисною іншим”. “Якщо безумний юнак оволодіє дівчиною, натовп (vulgus)

називає це коханням... Значить, він кохає не дівчину, а себе, хоч і себе не любить..." [10, с. 170].

Проблема шлюбу та шлюбних стосунків також хвилювала гуманіста. Варто зауважити, що церква поступово змінювала своє ставлення до шлюбу, зростала його значущість як соціального інституту, визнавався світський характер. Для Еразма мало значення й те, що сам він був позашлюбною дитиною, незаконнонародженим і справжньої сім'ї не знав. Гуманіст захищав християнський шлюб, доводив його правомірність усупереч церковним установленням та робив це настільки енергійно, що духовенство звинувачувало його у нападках на целібат (обітницю безшлюбності священиків). Близьку до Еразмової позицію зайняв у той час українсько-польський гуманіст Станіслав Оріховський, який протестував проти целібату й теократії, говорив, що законність і позитивне значення шлюбу, роль сім'ї у вихованні дитини. У творах Еразма викладена програма підготовки батьків до сімейного життя та народження дитини. Спираючись на твори Галена, Гіппократа, на "Моралії" Плутарха, автор трактату "Про виховання дітей" закликав подружжя до гігієни вагітності, догляду за немовлям, одягу й годування. Маленьких дітей, на його думку, необхідно оберігати від передання, різних страв і питва, що не підходять для раннього віку, одягати дітей він радив у відповідний одяг та піклуватися про їх здоров'я [9, с. 451]. Жінка обов'язково повинна годувати дитину своїм молоком — на цьому наполягали всі гуманісти, а в разі неможливості — використовувати молоко годувальниці, здорової фізично й психічно.

Хоча ні Еразм, ні його сучасники не мали жодного уявлення про генетику, думка автора твору "Про виховання дітей" рухалася в напрямі усвідомлення залежності характеру дитини від подвійної спадковості — батька й матері. Звертаючись до батьків, він радив шукати схожість фізичних рис між ними та дитиною. "У тебе народився син, дивись, як він повторює тебе обличчям і постаттю. В окресленнях його тіла відбилися твої чудові природні якості, так дбай же, якщо хочеш бути справжнім батьком, про його достойне виховання" [9, с. 248]. "Не можна не захоплюватися тим уявним піклуванням Природи, бо вона малює в одному обличчі відразу двох осіб, у своїх дітях чоловік упізнає портрет дружини, а дружина — портрет чоловіка", — писав гуманіст в іншому творі [1, с. 362]. Дитина ставала центром сім'ї — такою була одна з тенденцій її розвитку, й Еразм своїм впливом сприяв її зміцненню.

Зміцнювалося й саме уявлення про дитину та дитинство. За часів Середньовіччя дитина сприймалася як маленький дорослий, над специфікою дитинства, як особливого етапу становлення особистості, мало хто замислювався. Рання смерть унаслідок багатьох хвороб, відсутності належного догляду призводили до того, що батьки навіть не встигали розгледіти в ній людину. М. Монтень зізнавався, що зовсім не пам'ятав своїх померлих дітей, тому не відчував до них будь-яких родинних почуттів. Французький дослідник Ф. Ар'єс на основі аналізу іконографічного матеріалу показав, як поступово змінювався менталітет середньовічного суспільства, у результаті якого відбулося справжнє "відкриття світу дитини". Ренесансний гуманізм із його інтересом до людини, безперечно, сприяв цьому. Усвідомлювалася цінність дитини, її значення для майбутнього сім'ї, причому не лише як "бруньки родового дерева", нащадка знатного роду, а в дусі "нової соціальності", що формувалася на межі Нового часу. "Для кого вони сіють? Для кого орють? — запитував Еразм, маючи на увазі батьків. — Для кого будують? Для кого на землі й на морі ганяються за багатствами? Хіба не для дітей?" [9, с. 251].

Еразм надавав дитинству важливого значення з точки зору виховання, формування розвинутої особистості, освіченої та моральної. У цьому віці людина найбільше здатна до навчання, має добру пам'ять, схильна до копіювання, любить гратися, всім цікавиться. Саме тому необхідно за допомогою наук плекати “ніжні паростки понять”, використовуючи різноманітні методи засвоєння, адекватні дитячому вікові. Батьки не повинні шкодувати грошей на вчителів і наставників, бо освіченість є кращим багатством, що стане в пригоді дитині на все життя.

Можливо, спогади про власне дитинство зумовили той факт, що Еразм наполягав на гуманному ставленні до дитини, закликав поважати її особистість, прагнув захистити від жорстокості навколишнього світу, а в першу чергу — від школи з її різкими, шаленими вчителями та брутальними звичаями школярів. “Я знав... одного досить відомого теолога, душу якого не задовольняла ніяка жорстокість щодо дітей... Після обіду він зазвичай катував дітей, доводячи їх до запаморочення”, — писав він [9, с. 276-277]. Під час навчання в Девентерській школі “братів спільного життя” Еразм дуже гостро відчув несправедливість учителя, що завдала жорстокої травми на все життя, вселила відразу до шкільного навчання.

Заклик до гуманності, що пролунав із вуст ренесансних гуманістів, переконав громадську думку в необхідності змін, відмови від педагогічного догматизму, авторитаризму, впровадженні нових методів дитячого виховання. Урок, даний ними, був урахований реформаторами школи XVI—XVII століть, протестантами й католиками, засновниками гімназій і коледжів. У навчальних закладах єзуїтів не зловживали тілесними покараннями, піклувалися про здоров'я та раціональний режим занять і відпочинку, годували дітей. Переважали методи “м'якої руки”, які так наполегливо пропагував мислитель.

Отже, можна констатувати, що статус жінки, інститут сім'ї та становище дитини в епоху Відродження зазнали вагомих змін. Значну роль у цьому відіграв ренесансний гуманізм, що привернув увагу до проблем людини. Еразм Роттердамський, лідер гуманістичного руху XVI століття, зробив багато для того, щоб поглибити й зміцнити нові тенденції. Питання про емансипацію жінок у розглядуваний період ще не стояло на порядку денному, проте відбувався рух у цивілізованому напрямі. Інститут сім'ї в своєму розвитку так само рухався по шляху прогресу. Заслугою Еразма, інших передових мислителів і педагогів епохи Відродження було поставлено під сумнів середньовічні догми та застереження проти ролі сім'ї й сімейного виховання. Саме тоді вперше була визнана цінність дитини, необхідність піклування про її здоров'я, гармонійний розвиток “душі та тіла”, окреслювалися пріоритети освіти і виховання, закладалися підвалини цивілізованого підходу до цих та інших питань.

Примітки

1. Арьес Ф. Ребенок и семейная жизнь при Старом порядке / Ф. Арьес. — Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. — 416 с.
2. Бруни Л. О научных и литературных занятиях / Л. Бруни // Образ человека в зеркале гуманизма: мыслители и педагоги эпохи Возрождения о формировании личности (XIV — XVII вв.). — М.: Изд-во УРАО, 1999. — С. 127-137.
3. Буркгардт Я. Культура Италии в эпоху Возрождения / Я. Буркгардт. — Смоленск: Русич, 2002. — 448 с.
4. Деломо Ж. Цивилизация Возрождения / Ж. Деломо. — Екатеринбург: У-Фактория, 2006. — 715 с.
5. История культуры стран Западной Европы в эпоху Возрождения: [учеб. пособ.]. — М.: Высшая школа, 2001. — 479 с.

6. Переписка Изоты Ногарола и Гуарино из Вероны // Традиции образования в Европе XI — XVII веков: [сб. ст. и матер.] — Иваново: Изд-во Иванов. ун-та, 1995. — С. 189-197.
7. Стам С.М. Корифей Возрождения / С.М. Стам. — Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1991. — 384 с.
8. Осинковский И.Н. Томас Мор / И.Н. Осинковский. — М.: Наука, 1974. — 167 с.
9. Эразм Роттердамский. О воспитании детей / Эразм Роттердамский // Образ человека в зеркале гуманизма: мыслители и педагоги эпохи Возрождения о формировании личности (XIV — XVII вв.). — М.: Изд-во УРАО, 1999. — С. 246-296.
10. Эразм Роттердамский. Оружие христианского воина / Эразм Роттердамский // Эразм Роттердамский. Философские произведения. — М.: Наука, 1986. — С. 90-217.
11. Эразм Роттердамский. Похвальное слово Глупости / Эразм Роттердамский // Эразм Роттердамский. Философские произведения. — М.: Наука, 1986. — С. 131-228.
12. Margolin J.-C. Erasmus (1467? — 1536) / J.-C. Margolin // The following text was originally published in Prospects: the quarterly review of comparative education. — Paris: UNESCO, International Bureau Edition. — Vol. XXIII, no. 1/2. — 1993. — P. 333-352.

Н.В. Год

Ребенок, семья и гендерная проблематика в работах гуманиста Эразма Роттердамского

В статье проанализированы взгляды Эразма Роттердамского на проблемы женщины, ребенка и семьи. Автор утверждает о тесной связи между гуманизмом и новыми тенденциями в этом вопросе. Проблема рассмотрена в социальном и религиозном контексте XVI столетия.

***Ключевые слова:** антропология, гендерные проблемы, гуманизм, гуманистическая традиция, человек, семья, общество, христианство, Эразм Роттердамский.*

N.V. Hod

The Child, the Family and the Gender Issues in Works of the Humanist Erasmus of Rotterdam

Erasmus of Rotterdam views on the problems of woman, child and family are discussed in the article. The author demonstrates the close connection between humanism and new tendencies in this issue which is regarded in the social and religious context of the 16th century.

***Keywords:** anthropology, gender issues, humanism, humanistic tradition, person, family, society, Christianity, Erasmus of Rotterdam.*

Надійшла до редакції 9 вересня 2009 року

